

mégis fölemlíttem, mert *Vörösmarty Mihály* Szegény asszony könyvének harmadik sorában előfordul (Agg, szegény és *gyámolatlan*, Úl magán a csendes lakban), sokan sajtóhibának nézik és gyámoltalanra javítják ki, sőt versgyűjteményben is rátaláltam ilyen rontott formájára, pedig a ritmus és a rím is csak az elsőt (*gyámolatlan*) igazolja. *Gyámoltalan* ma annyi mint gyenge, tehetetlen, aki nem tud magán segíteni; *gyámolatlan* az, akinek nincsen gyámolítója, gyámola (*gyámol* elavult szó, a régi nyelvben annyi mint támasz); ilyen a költő édesanyja, mert férje meghalt, gyermekei szétszóródtak, egészen magára maradt.

Többször vitatkoztak azon is, hogy az egykorúság kifejezésére melyik a helyes szó: *egyívású* vagy *egyívású*. Némelyek csodálkoztak, amikor meghallották, hogy voltaképpen egyik sem, mert a helyes *egyívású* volna (hosszú *í*-vel). A szó ugyanis az *ívik* (párosodik, halakra mondják) ige családjába tartozik (innen származik az *ivadék* szó). A szó jelentése azonban a köznyelvben elhomályosult, mondhatni elavult, és némelyek olybá vették, mintha az *íváshoz* volna valami köze, hiszen igaz, így is van értelme; mások meg (nyilván a harciasabbak) a *vívással* kapcsolták össze. Ebből az következik, hogy most három erősen hasonló hangzású szavunk van ugyanannak a fogalomnak jelölésére, egyiket sem lehet hibáztatni. Közülök is az eredetit (*egyívású*) használják legritkábban, leginkább még olyanok, akik a szó származásával is tisztában vannak, vagyis a nyelvtudománnyal foglalkozók.

Brüll Emánuel.

Kis hibák — gyakori vétségek.

1. Egyik írónőnk cikkében olvasom a *cukorpor* szót (ha jól emlékszem, arról panaszkodik, hogy hiányzott a hideg kávéjához, de hát ez mellékes); eddig csak élőszóban hallottam, írásban, nyomtatásban nem láttam, most sem szívesen vettem tudomásul létezését. Mert ma, a könyvnyomtatás korszakában csak azokat a szavakat vagyunk hajlandók meglévőkné tekinteni, amelyek már nyomtatásban is megjelentek, mintha a *verba volant, scripta manent* elsősorban a szavakra vonatkoznék. Visszatérve a cukorporra, az a kifogásom a szó ellen, az összetétel ellen, hogy a jelzett szót és a jelzót (az alapszót és a meghatározó szót) föleseréli, mert hiszen az író nem *por*-ról akar beszélni, hanem *cukor*-ról (cukor az alapszó, a jelentés tulajdonképeni hordozója), a cukornak egyik fajtájáról, arról, amely poralakban szolgálja az embert, *tehát porcukor*-ról kellett volna szólania. Ép így beszélünk kockacukorról, kristálycukorról, sárgacukorról, mézcukorról stb. és nem cukorkockáról, cukorkristályról stb., mert ezek mást jelentenének, nevezetesen cukorból készült kockát, cukorból való kristályt stb. Még világosabbá válik a kétféle összetétel jelentése közti különbség, ha ezt a két szópárt vesszük szemügyre: más a cukornád és más a nádcukor, ép így más a cukorrépa és megint más a répacukor. (Vízválasztó helyett sem mondhatunk választóvizet.) Kávénkba e szerint nem *cukorpor* való, hanem *porcukor*.

2. A francia-olasz viszony kiélesedése nyílt *színtvallásra* kényszeríti Angliát. (Napilapból.) Ebben a mondatban a *színtvallás* szóval nem tudok megbarátkozni, mert egy betűvel (hanggal) több van benne, mint szükséges volna, elég a *színvallás* is, tárgyrag nélkül. Az összetétel elő- és utótagjának viszonyát (tárgyas összetétel) ugyanis ebben az esetben nem kell megjelölni. Azt mondjuk favágás (nem fátvágás), ruhamosás (nem ruhátmosás), szoba-

festés (nem szobátfestés), házépítés (nem házatépítés), kinszenvedés (nem kintszenvedés), fogcsikorgatás (nem fogatcsikorgatás), képmutatás (nem képmetmutatás), hitvallás (nem hitetvallás), álomlátás (nem álmotlátás) stb., stb. Van ugyan egynéhány tárgyias összetételünk, amelyben ott találjuk a tárgyragot (pl. helytállás, jótállás, semmittevés), de számukat ok nélkül ne szaporítsuk, mert a magyar nyelv a jelöletlen tárgyias összetételeit kedveli.

3. Kezdetben volt a jó *kampósskereszt*, aztán akadt valaki, aki a *kampós* szót igen falusiasnak, hogy ne mondjam parasztosnak találta, fogta tehát magát és a német Hakenkreuz-ot pontosan *horogskereszt*-nek fordította, mert hiszen Haken annyi mint horog, Kreuz annyi mint kereszt. Ha már a *kampósskereszt* nem tetszett neki, legalább *horgaskereszt*-nek fordította volna, az is jó lett volna. És azóta hiábavaló minden jóakarató figyelmeztetés, szóban és írásban mindenütt a rossz horogskereszt-tel találkozunk. Az ember csak azon csodálkozik, hogyan lehet a jót olyan hamar elfelejteni és a rosszat olyan egy-kettőre megtanulni. Pedig elég sok példa van nyelvünkben, amely útbaigazításul szolgálhatott volna a fordítónak (és követőinek), mert a magyar nyelv a valamivel való ellátottságot -s képzős melléknévvel fejzi ki (ilyen melléknév itt az összetétel első tagja), pl. *szögesdrót*, *talpaspohár*, *füleskosár*, *fülesbagoly*, *kampósszeg* stb. Próbáljuk meg ismét megtanulni a helyeset.

4. Gyakran olvasunk mostanában Kárpátaljáról, természetesen gyakran van szükség -i képzős melléknévére is, de még véletlenül sem írják az újságok helyesen *kárpátalji*-nak, hanem következetesen *kárpátaljai*-nak. Pedig a magyar nyelv a -*falu*, -*háza*, -*telke*, -*alja*, -*pataka* stb. utótagú összetett helynevekből az -*a*, -*e* birtokos személyrag elhagyásával alkot -i képzős melléknévet (l. a Magyar Helyesírási Szabályzat 57. p-ját). Ezt igazolja, így alkotja a népnyelv is. Tehát helyesen: *szamosfalvi*, *félegyházi*, *köröstelki*, *árokalji*, *tekerőpataki* stb. Ragos névszóhoz különben sem szokott a magyar nyelv képzőt függeszteni.

5. Egy régi ismerőssel találkoztam a napokban, már azt hittem, hogy nem is él, de ime kitűnt, hogy csak álhalott, valamelyik újságíró érintésérc azonnal életre kelt: a *véd- és dacsövetség*, (Tizenhat milliós államtömb, amely véd- és dacsövetséget kötött), a német Schutz- und Trutz-bündniss kifejezésnek szó szerinti (szolgainak is szokták nevezni) fordítása, a nyelvújításnak immár több mint százszázéves alkotása. Helyesen *védő- és támadószövetség*.

6. A *férfi* szó — úgy látszik — mind gyakrabban csap át a magashangú szavak rendjébe. Alig múlik el nap, hogy olyan mondatokkal ne találkozoznám, amelyekben a férfi szóhoz magashangú ragok járnak. Pl. Az asszony nem alsóbbrendű a férfinél (helyi napilapból), ... a felzaklatott lelkiismeret üldözése elől menekül férfitől férfihez (folyóiratból). Pedig a szó mélyhangú, többes száma *férfiak*, melléknéve *férfiás*. Még inkább elárulja mélyhangú voltát teljesebb alakja: *férfiú*. Magashangú ragozását mindenesetre hibának kell tekintenünk, ámbár hasonló hangrendi átesapás nem ismeretlen a magyar nyelvben. A mostani zavart, kétlakiságot bizonyára elősegítette az is, hogy a -*fi*-vel összetett (képzett?) családnevekben (a -*fi* szó) elvesztette hangrendi hatóerejét, és így ragozunk: *Pálfi-nak*, *Mártonfinak*, mert Pál és Márton mélyhangú, de *Péterfinek*, *Kendefinek*, mert Péter és Kende magashangú. Ezekben az összetételekben a -*fi* már valósággal képzővé vált, ép úgy, mint a *nő* szóval eredetileg egyenlő értékű -*né* szavunk.

7. *Apák és fiúk örök harca ez* (szintén folyóiratból), nem egészen helyes, mert az író nyilván nem *fiukkal* (Knaben), hanem *fiakkal* (Söhne) akarta szembeállítani az apákat, a régi nemzedéket az újjal. Miért nem használjuk föl azt a szerencsés véletlent, hogy a szónak kétféle alakja két rokon fogalomnak megkülönböztetésére alkalmas, hiszen arra való, azért keletkezett? (Különben megjegyzem, hogy Turgenyev Iván regényét is *Apák és fiúk* címen fordította le Ambrozovics Dezső és Szabó Endre.)

8. *Kettőlámpás készülék*. Ilyen cím olvasható a Rádióélet valamelyik számában; a szövegben is így: letárgyaltuk a *kettőlámpás*, váltakozó áramú, hálózathoz kapcsolható készüléket. A *kettő* számnév csak főnévként használható (Maradt itthon *kettő*-három, nyomorult, *Kettőt* egy esapásra), melléknévvül *két* szolgál. A kereskedelmi életben kezdtek a számnévet hibásan használni, attól tartva, hogy könnyen összetéveszthetik a *hét* számnévvvel. Itt sem indokolt, annál kevésbé másutt. Semmi okunk sincs rá, hogy ilyen vaskos vétséget kövessünk el; írásban írjuk ki a szót tisztán, nyomtatásban pedig éppen csak arra kell ügyelnünk, hogy sajtóhiba ne keletkezzék, ne szedjenek és nyomjanak *hét*lámpást *két*lámpás helyett. Nyugtákon, elismervényeken még kevésbé van szükség a szabály sutbadobására, szándékos nyelvi hiba elkövetésére, mert ilyenkor számmal is (sőt elsősorban azzal) kiírjuk az összeget.

Brüll Emánuel.

Pintér Jenő új nyelvművelő könyvei.

E rovatunkban több ízben is megemlékeztünk arról, milyen nagy lendületet jelentett a magyar nyelvművelő mozgalom szempontjából az, hogy az Akadémia Nyelvművelő Bizottsága dr. *Pintér Jenő* tankerületi főigazgatót elnökének választotta.¹ Nemcsak a nyelvművelési kérdések iránt való fogékonysága, de maga az iskolai nevelésben betöltött előkelő szerepe is előre a legnagyobb reményekre jogosította fel a nyelvművelés ügyében komolyan gondolkozót. Különös örömmel tölthet el bennünket most az a tudat, hogy a *Pintér Jenő* választásakor táplált reménység egyáltalában nem vezetett csalódásra, hiszen a vezetése alatt működő bizottság együttes és a maga külön tevékenysége egymásután mind biztatóbb eredményeket hoz.

E gondolatok azért kíváncznak most papírra, mert előttem fekszik *Pintér Jenő*nek három nyelvművelő könyve. Az egyik a „Magyar Nyelvvédő Könyv” második kiadása. Erre azért volt szükség, mert e könyv első kiadása² *nehány hónap alatt huszoneezer példányban kelt el*. Most ez újabb kiadás³ terjedelmében kétszeresre növekedve is, csak ugyanazt a célt szolgálja; szeretné a legkirívóbb helytelenségektől megszabadítani nyelvünket. Az első kiadást nagy elismerés fogadta. A hírlapok és folyóiratok mintegy 80 cikkben ismertették a könyvet. A bírálatok felhasználható észrevételeit hasznosította is a szerző ebben az újabb kiadásban. Az előbbi kiadás négy fejezetét (*A helyes stílus*. — *Nyelvi sajátosságok*. — *Hibás kifejezések*. — *Idegen szavak*) hatra szaporította (*A magyar stílus*. — *Nyelvi sajátosságok*. — *Hibás szavak*. — *Hibás kifejezések*. — *Idegen szavak*. — *Idegen kifejezések*).

¹ Erdélyi Múzeum XLIII. (1938). 61—2. és 181—2.

² L. az i. h. 171—3. lapján a Brüll Emánuel ismertetését!

³ *Pintér Jenő* és munkatársai: Magyar Nyelvvédő Könyv II. kiadás. Bpest. 1938. 288. l.